

SVENSK EXEGETISK ÅRSBOK

82

På uppdrag av Svenska Exegetiska Sällskapet
utgiven av Göran Eidevall

Uppsala 2017

Utgivare och redaktör: Göran Eidevall (goran.eidevall@teol.uu.se)
Redaktionssekreterare: David Willgren (david.willgren@altutbildning.se)
Recensionsansvarig: Rosmari Lillas-Schuil (rosmari.lillas@gu.se)

Redaktionskommitté:

Göran Eidevall (goran.eidevall@teol.uu.se)
Rikard Roitto (rikard.roitto@ths.se)
Blaženka Scheuer (blazenka.scheuer@ctr.lu.se)
Cecilia Wassén (cecilia.wassen@teol.uu.se)

Prenumerationspriser:

Sverige: SEK 200 (studenter SEK 100)

Övriga världen: SEK 300

Frakt tillkommer med SEK 50. För medlemmar i SES är frakten kostnadsfri.

SEÅ beställs hos Svenska Exegetiska Sällskapet via hemsidan eller postadress ovan, eller hos Bokrondellen (www.bokrondellen.se). Anvisningar för medverkande återfinns på hemsidan eller erhålls från redaktionssekreteraren (david.willgren@altutbildning.se).
Manusstopp är 1 mars.

Tidskriften är indexerad i Libris databas (www.kb.se/libris/), samt ATLA Religion Database®, publicerad av the American Theological Library Association, 300 S. Wacker Dr., Suite 2100, Chicago, IL 60606; e-mail: atla@atla.com; webb: www.atla.com.

Omslagsbild: Del av 11Q19, ”Tempelrullen”, daterad till mellan första århundradet f.v.t och första århundradet v.t.

Svenska Exegetiska Sällskapet
c/o Teologiska institutionen
Box 511, S-751 20 UPPSALA, Sverige
www.exegetiskasallskapet.se

ISSN 1100-2298

Uppsala 2016

Tryck: Bulls Graphics, Halmstad

Innehåll

EXEGETISKA DAGEN 2016

<i>Eidevall, Göran</i> , 80 år senare: Exegetiska sällskapet, <i>SEÅ</i> och de exegetiska dagarna – tal vid exegetiska sällskapets 80-årsjubileum	1
<i>Crawford, Sidnie White</i> , Textual Growth and the Activity of Scribes.....	6
<i>Laato, Antti</i> , Rewriting Israel's History in the Apocalyptic Context: Animal Apocalypse in First Enoch	28
<i>Docherty, Susan</i> , Why So Much Talk? Direct Speech as a Literary and Exegetical Device in Rewritten Bible with Special Reference to Pseudo-Philo's <i>Biblical Antiquities</i>	52

ARTIKLAR

<i>Spjut, Petter</i> , Polemisk etikett eller saklig beteckning? En studie av svenskspråkiga opinionsbildares användning av termen "gnosticism" och dess implikationer för bibelvetenskaplig och kyrkohistorisk forskning	76
<i>Hedlund, Simon</i> , Who Are the ἀρσενοκόϊται, and Why Does Paul Condemn Them (1 Cor 6:9)?	116
<i>Kelhoffer, James A.</i> , Simplistic Presentations of Biblical Authority and Christian Origins in the Service of Anti-Catholic Dogma: A Response to Anders Gerdmar	154

REPLIKER

<i>Gerdmar, Anders</i> , The End of Innocence: On Religious and Academic Freedom and Intersubjectivity in the Exegetical Craft – A Response to James Kelhoffer	179
<i>Kelhoffer, James A.</i> , A Diverse Academy Recognizes No Boundaries for Critical Inquiry and Debate: A Rejoinder to Anders Gerdmar	210

RECENSIONER

Aichele, George, <i>Simulating Jesus: Reality Effects in the Gospels</i> (Joel Kuhlin)	223
Amos, Roger, <i>Hypocrites or Heroes? The Paradoxical Portrayal of the Pharisees in the New Testament</i> (Tobias Ålöw)	226
Collins, John J., <i>Encounters with Biblical Theology</i> (Stig Norin)	230
Dochhorn Jan, Susanne Rudnig-Zelt, and Benjamin Wold (eds.), <i>Das Böse, der Teufel und Dämonen – Evil, the Devil, and Demons</i> (Torsten Löfstedt)	235
Ehrman, Bart D., <i>Jesus Before the Gospels: How the Earliest Christians Remembered, Changed, and Invented Their Stories of the Savior</i> (Joel Kuhlin)	239
England Emma och William John Lyons (red.), <i>Reception History and Biblical Studies: Theory and Practice</i> (Mikael Larsson)	243
Fewell, Danna Nolan (ed.), <i>The Oxford Handbook of Biblical Narrative</i> (Josef Forsling)	245
Gordon, Robert P. and Hans M. Barstad (eds.), <i>“Thus speaks Ishtar of Arbela”: Prophecy in Israel, Assyria and Egypt in the Neo-Assyrian Period</i> (Magnus Halle)	249
Giuntoli Federico and Konrad Schmid (eds.), <i>The Post-Priestly Pentateuch: New Perspectives on Its Redactional Development and Theological Profiles</i> (Jan Retsö)	256
Hayes, Elizabeth R. och Lena-Sofia Tiemeyer (red.), <i>“I Lifted My Eyes and Saw”: Reading Dream and Vision Reports in the Hebrew Bible</i> (Stefan Green)	261
Heilig, Christoph, <i>Hidden Criticism? The Methodology and Plausibility of the Search for a Counter-Imperial Subtext in Paul</i> (Joel Kuhlin)	264
Kim, Yeong Seon, <i>The Temple Administration and the Levites in Chronicles</i> (Jan Retsö)	268
Klein, Anja, <i>Geschichte und Gebet: Die Rezeption der biblischen Geschichte in den Psalmen des Alten Testaments</i> (Lars Olov Eriksson)	272
Klink III, Edward W., och Darian R. Lockett. <i>Understanding Biblical Theology: A Comparison of Theory and Practice</i> (Bo Krister Ljungberg)	274
Knoppers, Gary N., <i>Jews and Samaritans: The Origins and History of Their Early Relations</i> (Cecilia Wassén)	278

Markschies, Christoph, <i>Christian Theology and Its Institutions in the Early Roman Empire: Prolegomena to a History of Early Christian Theology</i> (Carl Johan Berglund)	282
Mettinger, Tryggve N. D., <i>Reports from a Scholar's Life: Select Papers on the Hebrew Bible</i> (Cian Power)	285
Neusner, Jacob och Alan J. Avery Peck (red.); William Scott Green och Günter Stemberger (rådgivande red.), <i>Encyclopedia of Midrash. Biblical Interpretation in Formative Judaism. Volume I-II</i> (Tobias Ålöw)	289
Porter, Stanley E. och David I. Yoon (red.), <i>Paul and Gnosis</i> (Paul Linjamaa)	291
Smith, Geoffrey S., <i>Guilt By Association: Heresy Catalogues in Early Christianity</i> (Martin Wessbrandt)	295
Strauss, Mark L. och Paul E. Engle (red.), <i>Remarriage After Divorce in Today's Church</i> (Bo Krister Ljungberg)	299
Willgren, David, <i>The Formation of the 'Book' of Psalms: Reconsidering the Transmission and Canonization of Psalmody in Light of Material Culture and the Poetics of Anthologies</i> (Anja Klein)	302
Wright, Tom, <i>The Day the Revolution Began: Rethinking the Meaning of Jesus' Crucifixion</i> (Mikael Tellbe)	306

BART D. EHRMAN

Jesus Before the Gospels: How the Earliest Christians Remembered, Changed, and Invented Their Stories of the Savior

New York: HarperOne, 2016, Inbunden, 336 s., \$27.99, ISBN: 978-0-06228-520-1

Bart Ehrman har fått ett stort genomslag i den engelsktalande världen med hjälp av ett tillgängligt språk och syfte att bilda allmänheten. I sin senaste monografi, *Jesus Before the Gospels* (*JBG*), tar Ehrman sig an "memory studies" (MS) och dess relation till historiske Jesus-forskning. Enligt "Introduction" är *JBG* resultatet av två års "självständiga" studier om minne utifrån psykologiska, sociologiska och antropologiska perspektiv och har som huvudsyfte att "for a general-reading audience [... explain] the form-critic's views and [delve] into the issues they raised in a non-technical (and interesting!) way" (19). Med "formkritikers perspektiv" menar Ehrman en analys av muntlighet och eventuella för-evangeliska traditioner samt de mekanismer aktiva i förmedling över tid. Ehrman gör alltså inget av de tidiga formkritikernas metod (att spåra former såsom t.ex. *paradigm*) utan är endast intresserad av minnets roll i muntlig tradering. Ehrman vandrar i Gerhardssons snarare än Bultmanns efterföljd.

I kapitel 1, "Oral Tradition and Oral Invention", summeras skickligt muntlighetstradering inom MS, bland annat med hjälp av anekdoter från till exempel Barry Schwartz böcker om Abraham Lincoln, samt begreppen "episodic" och "semantic memory". I kommande kapitel kommer även andra huvudbegrepp såsom "collectiv memory" att på liknande vis presenteras och styr till viss del kapitelindelningen av *JBG*. En återkommande tendens i diskussioner om "mnemo-begrepp" måste redan nu betonas. Första kapitlets två huvudkategorier (som skulle kunna parafraseras som "händelseminne" respektive "kunskapsminne") är förvånansvärt irrelevanta för *JBG* som helhet och spelar endast en marginell roll för bokens agenda, som kan sammanfattas på följande vis: en historisk bedömning av fragila, felaktig eller falska ("frail, faulty or false") minnen i evangelietraditioner (22, 38, 52 etc.). Detta stämmer alltså även i relation till begreppet "kollektivt minne." När *JBG* till di-

verse evangelietraditioner upprepar frågan "Are these accurate memories?" används främst *en generell bild av mänskligt minne som bräckligt och poröst och inte ett analytisk behandlande av begrepp, såsom "semantic memory"*. Evangelietexter bedöms som fragila, felaktiga eller falska minnen utifrån "sannolikhet" ("plausibility") snarare än just via kriterier som växt fram genom MS. Möjligtvis bör vi förlåta Ehrman med tanke på att boken inte är riktad till exegeter. Ett generellt perspektiv på minne som konstruktion och formbart fenomen är trots allt, i sin helhet, korrekt. Men jag skulle vilja driva tesen att det är troligt att Ehrman de facto inte har funnit att minnesforskning kan bidra med särskilt mycket till Jesus-forskning annat än ett slags "nytt språk" för att tala om evangelietraditionens utveckling under den historiska tystnad "forty to sixty-five years after Jesus' death" (8, 17, 21, 71, 155, 187, 243, 246) som möter forskaren innan Markusevangliet ankomst.

Om vi kort summerar kapitel 1 är syftet att inledande argumentera för att ett historiskt faktum inte med nödvändighet kan anses skildras på korrekt vis med hjälp av minnet hos en viss muntlig kultur. Minne måste ställas i relation till en plausibel historisk händelse. I kapitel 2, "The History of Invention", formuleras huvudärendet sålunda: hur en historiker bedömer diskrepanser hos tidiga källor, såsom de kanoniska evangelierna, med hjälp av "minne". "Distorted memory" är namnet på medvetet eller omedvetet falsifierade evangelietraditioner, som inte kan sägas representera den historiska händelse de handlar om. Apokryfa evangelier får fungera som falska minnen par excellence och avslöjar därmed att Ehrmans framställning tryggt vilar på en konsensusåsikt om *Markan priority* och en generell tvåkälls-hypotes, när det gäller datering av de synoptiska evangelierna. Denna konsensusåsikt beläggs också genom en förtjänstfull exposé från Reimarus till nutida rön. Historiekritisk exegetik handlar om avslöjande av fiktion i evangelietradition och inte minst i dess muntliga fas, menar Ehrman.

I kapitel 3, "Eyewitness Testimonies and Our Surviving Gospels", har författaren hunnit ikapp samtida forskning och ägnar tid åt att syna till exempel R. Bauckham, samt kyrkofader Papias syn på ögonvittnen i evangelietradering. Slutsatsen blir att *ögonvittnen* inte är en särskilt plau-

sibel förklaring till en trovärdig förmedling av historiska data i evangelierna. Papias tillförlitlighet undermineras, vilket även skapar problem för Bauckhams tilltro till ögonvittnen, enligt Ehrman.

I kapitel 4, "Distorted Memories and the Death of Jesus", får läsaren en genomgång av passionsberättelsens historiska trovärdighet. Ehrman menar att ett "händelse-skelett" som i punktform sammanfattar Jesus sista vecka i livet *är* tillförlitlig, men har ingen större tilltro till skelettets "kropp". I kontrast till formkritikerna diskuterar Ehrman inte tesen om en tidigt sammanfogad passionsberättelse, utan ser att den innehåller "distorted memories".

Kapitel 5, "Distorted Memories and the Life of Jesus", fortsätter där tidigare kapitel slutade och gör en översikt av Jesu liv i ljuset av sannolikheten hos ännu ett "händelse-skelett". Sannolikheten bedöms till exempel som stor att Jesus döptes av Johannes, men mindre att födelse-narrativen är historiskt tillförlitliga. Sin vana trogen sållas mellan getter och får med hjälp av minne, *som metaforik* och med historisk sannolikhet, *som bedömningsfaktor*. I likhet med tidigare kapitel följer Ehrman en mer eller mindre okontroversiell åsikt inom historisk Jesus-forskning och betonar Jesus som den apokalyptiska profeten som proklamerar tidens slut och gudsrikets ankomst. Minne är fortsatt sekundär, i metodologisk mening. Följande uttalande (om Jesu intåg i Jerusalem) är typisk: "I find it completely implausible. I think it must be a distorted memory" (170). *Distorted memory* är alltså namnet för en negativ historisk bedömning av en viss evangelietradition. Minne hjälper oss inte att avgöra en bedömning av enskilda evangelietraditioner utan är namnet på ett negativt historiskt resultat.

I kapitel 6, "Collective Memory: Our Earliest Gospel of Mark", och kapitel 7, "The Kaleidoscopic Memories of Jesus: John, Thomas, and Range of Others", sker huvudsakliga upprepningar av Ehrmans nu etablerade perspektiv: *Markan Priority*, en generell tvåkälls-hypotes och okontroversiell datering av diverse apokryfa evangelier, ställs i relation till minnesmetaforik. Allt från Halbwegs "collective memory" till Jan Assmanns begrepp "mnemo-history" lyfts fram som kompatibla med forskning om Markus-, Johannes- samt Thomasevangeliet, på ett intres-

seväckande och tillgängligt sätt. Men eftersom det yttersta syftet är att ge en historisk skiss av traditionsförmedling hamnar Ehrman i problem. Till exempel blir bokens brist på en saklig Q-diskussion frustrerande och skapar onödigt otydlighet i frågan om minne och muntlighet. Eftersom Markus dateras till kring år 70 v.t., blir det uteblivna ställningstagandet och dateringen av Q problematisk. Q-källans vara är, trots allt, högst aktuell i en diskussion om både muntlighet, apokryferna (främst Thomas ev.) samt evangelietraderingens tillförlitlighet.

Kapitel 8, "In Conclusion: A Paeon to Memory", visar tydligt att *JBG* inte främst är skriven för ett NT-seminarium utan snarare för ett amerikanskt evangelikalt sammanhang, där evangelierna ses som historiska biografier i någon mening. Ehrman ägnar tid åt att nyansera falska minnen om Jesus och försäkrar läsaren att de kan göra sanninganspråk, dock ej i en historisk mening. Här ser vi också Ehrmans metod, som består i ett belysa minnets porösa karaktär med hjälp av anekdoter från MS, men även via historiska jämförelser för att till sist genomföra en slags sannolikhetsbedömningar av evangelietraditioner, utifrån datering av synoptikerna, samt andra tillgängliga samtida källor. Minne bör fungera som ett negativt historiskt korrektiv till de Ehrman kallar "konservativa" forskare och läsare av de kanoniska evangelierna, som tenderar att tillskriva stora delar hög historisk tillförlitlighet.

Ehrman visar att minne till stor del är ett böjligt fenomen i relation till sociala sammanhang. *Jesus Before the Gospels* är värd att läsa även för en exeget. Kanske till och med i undervisningssyfte. Om inte annat ger *JBG* en provokativ introduktion till de större namnen inom MS och medföljande begrepp. Men Ehrman använder "minne" som en slags metaforik som historikern kan använda som en språklig palett snarare än som metod. Ehrman kommer säkerligen möta stort motstånd från NT-exegeter som är mer involverade i MS än vad han själv är.

Joel Kublin, Lunds Universitet